

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата філологічних наук,

доцента кафедри російської мови та літератури

Державного вищого навчального закладу «Донбаський

державний педагогічний університет» І. М. Казакова

на дисертацію Ю. С. Белової

«Форма вираження авторської свідомості в прозі Є. Гришковця»,

представленої на здобуття наукового ступеня кандидата

філологічних наук за спеціальністю 10.01.02 – російська

література

Свген Гришковець – один із найбільш самобутніх письменників у російській літературі початку XXI століття. Аналіз його творчості – це, одночасно, і осмислення сучасних тенденцій розвитку російської постмодерністської прози. Однією з таких тенденцій є експерименти з різними формами вираження авторської свідомості, встановлення діалогічних відносин між автором та читачем.

Дисертація Ю. С. Белової є актуальною, оскільки відповідає двом істотним потребам сучасного літературознавства: по-перше, продовжити вивчення проблеми автора як однієї з основоположних проблем постмодерністської естетики, по-друге, дослідити категорію автора в художньому світі Є. Гришковця, творчість якого, незважаючи на її популярність, залишається маловивченою.

Обраний Ю. С. Беловою ракурс розгляду творчості Є. Гришковця виявився доволі продуктивним. Дослідження форм вираження авторської свідомості дозволило установити роль принципів діалогізму в творах

Є. Гришковця, виявити суттєві аспекти його впливу на способи втілення авторської позиції, визначити основний напрям еволюції Гришковця-прозаїка.

Дисертація, акумулювавши всі попередні досягнення літературознавства, пов'язані з дослідженням категорії автора і творчості Є. Гришковця, чітко орієнтована на досягнення нових наукових результатів, спрямованих на подальший розвиток досліджень у зазначених областях.

Структура дисертації відповідає концептуальному задумові дослідниці.

У вступі Ю. С. Белова переконливо обгрунтувала вибір теми, її актуальність і новизну результатів дисертаційного дослідження, а також можливості їх практичного застосування; чітко визначила мету і завдання. Об'єктом дисертаційної роботи стали прозові твори Є. Гришковця: романи «Асфальт» і «Рубашка», повість «Реки» і книга «Год жжизни». Не заперечуючи доцільність вибору названих творів для вивчення форм вираження авторської свідомості в прозі Є. Гришковця, зауважимо, що у вступі не вистачає більш докладного обгрунтування вибору саме цих творів у якості об'єкта дослідження, адже вони не вичерпують усього прозового добутку письменника.

У першому розділі – «Історія вивчення проблеми» – запропоновано докладний огляд наукової та критичної літератури, присвяченої вивченню проблеми автора та діалогічної інтерпретації форм авторської свідомості, схарактеризовано сучасний стан дослідженості творчості Є. Гришковця у контексті постмодерністської прози та мідл-літератури.

Особливо відзначимо ґрунтовність і системність підходу дисертантки до проблеми автора у першому підрозділі першого розділу. Означена проблема є однією з найбільш дискусійних у літературознавстві: існуючі концепції суперечать, а часом, і взаємовиключають одна одну. Разом з тим Ю. С. Беловій вдалося угрупувати наявні погляди на проблему автора, простежити їхню динаміку, коректно ввести у наукове поле дослідження

основні категорії й поняття, пов'язані з означеною проблемою, та визначитися з теоретико-методологічним інструментарієм власного дослідження. Розмежовуючи суб'єктні форми вираження авторської свідомості, дисертантка спирається на класифікацію В. Шміда, який інтерпретує авторську присутність у тексті за категоріями «автор-розповідач», «герой-розповідач», «розповідач, який не є героєм» і «біографічний автор». Для аналізу типу оповіді Ю. С. Белова використовує класифікацію Ф. Штанцеля – акторіальний («я»-розповідь) і ауторіальний (розповідь від третьої особи) типи оповіді. Для аналізу позасуб'єктних форм вираження авторської свідомості у творах Є. Гришковця дисертантка застосовує класифікацію Б.О. Кормана.

У другому розділі («Діалогізм як провідний спосіб вираження авторської свідомості в романах «Асфальт» і «Рубашка») здійснено ретельний різнорівневий аналіз першої групи творів, виділеної дисертанткою, – романів, де превалює авторський діалогізм, а дистанція між реальним автором, оповідачем і героєм є досить відчутною.

Ю. С. Беловій вдалося переконливо довести, що саме діалогізм визначає специфіку суб'єктних форм авторської свідомості у досліджуваних творах. Переконливість висновків Ю. С. Белової ґрунтується широкому спектрі діалогічних складових: діалогізм образів автора та героя, діалогічність свідомості персонажа, просторовий діалогізм, діалогізм вікових періодів, діалог культур, діалогізм різних моделей мовної комунікації. Варто відзначити ретельність і докладність, з якими дисертантка аналізує складний внутрішній діалог героїв Є. Гришковця, відзначаючи суперечливість та конфліктність цього діалогу, що є ознакою наполегливого прагнення Олександра та Михаїла до самопізнання.

Ю. С. Белова здійснила вичерпний аналіз суб'єктної організації наративу романів «Рубашка» та «Асфальт» і дійшла справедливого висновку щодо відмінності форм авторської свідомості в аналізованих творах:

«У романі «Асфальт» образ автора не є прямим відображенням письменницького «я», а, згідно з класифікацією В. Шміда, відповідає категорії «автор-оповідач». Відповідно до класифікації Ф.К. Штанцеля, цей тип оповіді можна визначити як аукторіальний.

У романі «Рубашка» задіяні, за класифікацією В. Шміда, дві форми авторської свідомості – «герой-розповідач» і «автор-розповідач», таким чином тип розповіді стає комбінованим – акторіальним і аукторіальним водночас» (с. 110).

Разом з тим наведений дисертанткою перелік композиційних та паратекстуальних прийомів, які використовує Є. Гришковець для вираження авторської свідомості, на наш погляд, не є вичерпним. Так, у романі «Рубашка» далеко не останнім засобом вираження авторської модальності є поділ на глави і навіть їхній обсяг. Наприклад, двадцять сьома глава складається всього з дев'яти слів («На моєму телефоні определился её номер! Это звонила Она!!!»), що підкреслює величезну значущість для героя довгоочікуваного телефонного дзвінка від коханої жінки.

Висловимо ще одне зауваження. У першому розділі дисертації та загальних «Висновках» Ю. С. Белова розглядає феномен «Євген Гришковець» у контексті сучасної постмодерністської літератури. Разом з тим у другому розділі, на нашу думку, бракує докладних обґрунтувань саме постмодерністської природи засобів вираження авторської свідомості, особливо коли йдеться про роман «Асфальт». Бажано було б зосередити більше уваги на визначенні творчого методу письменника в основному полі дослідження, враховуючи дискусійність цього питання, яку відзначає сама дисертантка: «Гришковець категорично заперечує приналежність власної творчості до постмодерністської літератури» (с. 37 – 38), «О. Маслова в статті «Роман о любви сегодня. Новый взгляд или вечное возвращение» інтерпретує роман Є. Гришковця «Рубашка» як «наївний реалізм» (с. 45).

У третьому розділі – «Форми вираження авторської свідомості в автобіографічній і щоденниковій прозі Є. Гришковця» - дисертантка

аналізує другу виділену нею групу творів («Реки» и «Год жжизни»), де дистанція між автором біографічним і героєм-розповідачем є мінімальною.

Описуючи суб'єктну організацію названих творів, Ю. С. Белова відзначає суттєві жанрові відмінності автобіографічної та щоденникової прози та переконливо доводить, що в автобіографічній повісті «Реки» «представлений акторіальний тип оповіді (за Ф.К. Штанцелем), оскільки реальність подається читачеві через призму свідомості головного героя, а суб'єктною формою авторської свідомості виступає герой-розповідач (за В. Шмідом)» (с. 137), а в інтернет-щоденнику «Год жжизни» «представлений ауторіальний тип оповіді (за Ф.К. Штанцелем), а формою авторської свідомості є автор-розповідач (за В. Шмідом), завдяки чому дистанція між автором і героєм скорочується до мінімуму. Таким чином, жанр щоденника дає авторові можливість відкрито вступати в діалог з читачем, уже не ховаючись під маскою героя» (с. 138).

Дисертантка аналізує різні форми внутрішнього діалогізму (діалог автора та героя, героя із самим собою) та діалогізму зовнішнього (діалог автора та читача). Останній вид діалогізму схарактеризовано на матеріалі книги «Год жжизни» (основою якої стали сторінки реального інтернет-щоденника Є. Гришковця), що дозволило Ю. С. Беловій не тільки простежити історію «розвитку жанру щоденника від канонічного літературного жанру до сучасної інтернет-реалії» (с. 156), але й визначити низку тих можливостей онлайн-блогів у створенні нової суб'єктивної реальності, які вони надають у ситуації двосторонньої комунікації «автор-читач».

Загальні «Висновки», що містять чіткі підсумки всього дослідження, науково достовірні, вони представляють вагомі відповіді на поставлені дисертанткою завдання. Ю. С. Белова наголошує на тому, «що категорії «автор-оповідач», «автор-розповідач» і «герой-розповідач» є домінантними для інтерпретації авторської присутності в аналізованій прозі Є. Гришковця» (с. 163), і визначає напрям основного вектора еволюції

досліджуваного автора: «для творчої манери Гришковця характерною є тенденція до мінімізації дистанції між образом автора й особистістю письменника» (с. 163).

Разом з тим застережемо дисертантку від прагнення представити динаміку суб'єктної організації досліджуваних творів занадто лінійною: «Також простежується тенденція до скорочення дистанції між формами авторської свідомості і реальним автором: автор-оповідач у романі «Асфальт», дві форми авторської свідомості в романі «Рубашка» (оповідач і герой-розповідач), плавний перехід до героя-розповідача в повісті «Реки», а пізніше Гришковець публікує свій інтернет-щоденник «Год жжизни», не приховуючи прямого зв'язку образу головного героя із собою (автор-розповідач)» (с. 163). Напевно, шлях до власної, «сродної» суб'єктної організації наративу для Є. Гришковця був більш складним, оскільки повість «Реки» (2004) було видано чотирма роками раніше, ніж роман «Асфальт» (2008).

Висловлені зауваження не зменшують цінності дисертації, яка є важливим кроком на шляху до створення цілісної картини творчості Євгена Гришковця.

Ю. С. Белова успішно реалізувала поставлені в роботі мету та завдання, продемонструвала навички гарного володіння широким спектром методів дослідження. Слід зазначити безумовну новизну та достовірність основних положень дисертації, яка спонукає до нових концептуальних досліджень, науковим дискусіям про творчість Є. Гришковця. Безперечною заслугою дисертантки є створення широкого наукового, літературного і культурологічного поля дослідження, результати якого мають і практичну цінність: вони можуть бути використані літературознавцями, культурологами, викладачами та студентами вищих навчальних закладів.

Дисертація Ю. С. Белової є завершеною роботою. Автореферат дисертації адекватно передає її зміст, аргументацію, логіку побудови, ступінь наукової новизни і можливості практичного використання. Основні

положення та результати дослідження знайшли відображення в серії наукових статей Ю. С. Белової. Оформлення дисертації й автореферату відповідає чинним вимогам.

За обсягом виконаної роботи, рівнем піднятих проблем, актуальністю та спрямованістю дослідження дисертація «Форма вираження авторської свідомості в прозі Є. Гришковця» відповідає загальним положенням Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор - Бєлова Юлія Сергіївна - заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.02 – російська література.

Кандидат філологічних наук.

доцент, завідувач кафедри

російської мови та літератури

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний

педагогічний університет»

І.М. Казаков

Підпис Казакова Ігоря Миколайовича засвідчую:

Начальник відділу кадрів

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний

педагогічний університет»

Є.С. Сілін